

Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları*

Şaduman Halıcı**

Öz

Bu makalede Damat Ferit'in Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey tarafından Paris'te kurulan Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi'nin Programı ve çalışmaları ele alınacaktır. Aynı zamanda komitenin İngiliz ve Yunan siyasilerden aldığı destekle Milli Hürriyet Fırkası adı altında yeniden örgütlenmesi, Türkiye dışındaki tüm muhalifleri birleştirmek için atılan adımlar ile Ermenilerle ve Kürtlerle kurulan diyalog da bu makalenin konuları arasındadır. Makale Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan Milli Amale Hizmet (MAH)'e ait istihbarat belgeleri kullanılarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti adına muhbirlik yapan Yüzellilik gazeteci Refi' Cevad (Ulunay)'ın istihbarat birimlerine gönderdiği mektuplar da ilk kez değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi, Mehmet Ali, Refi' Cevad, Rauf Orbay, Taşnaksutyun, Hoybun, sözleşme.

* Geliş Tarihi: 17 Mayıs 2018 – Kabul Tarihi: 26 Haziran 2018

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Halıcı, Şaduman (2021). "Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 61-91.

** Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü – Eskişehir/Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-7575-7516

shalici@anadolu.edu.tr

Mehmet Ali Bey ve Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi'nin Kuruluşu

Mehmet Ali Bey; Birinci Damat Ferit Paşa Hükümeti'nde birer aylık sürelerle Posta ve Telgraf ile Dahiliye nazırlıkları yapmış (4 Mart-14/15 Mayıs 1919), Mütareke Dönemi'nde Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin üyeleri arasında yer almıştır (Tunaya 1989: 264). Gerek bu üyelikleri gerekse hükümette bulunduğu sırada aldığı kararlar nedeniyle 3 Temmuz 1920'de Ankara Asliye Ceza Mahkemesi tarafından gıyaben yargılanmış ve vatana ihanet suçundan dolayı idamına karar verilmiştir (Halıcı 1998: 137). Büyük Zafer'in ve Saltanatın kaldırılmasının ardından Gümülcineli İsmail ile birlikte Fransızların Mesajeri Maritim (Messageries Maritimes) Kumpanyası'nın Pierre Loti vapuruyla 8 Kasım 1922'de Galata rıhtımından ayrılmış ve Romanya'ya gitmiştir (Karay 2009: 36, 381-382, Bölükbaşı 2008: 259-260). Ailesi ile birlikte bir süre Köstence'de yaşamıştır. Köstence'de kaldığı süre içinde Yüzelliliklerden Gümülcineli İsmail, Mustafa Sabri ve eski İttihatçılardan Vehib (Kaçı) Paşa ile yakın ilişki kurmuştur. Bu arada Lozan Antlaşması'nın öngördüğü genel affın dışında kalan ve "Yüzellilikler" listesinde yer alan Mehmet Ali Bey, Romanya'da gazetelere verdiği mülakatta Gazi için "C'est un monstre qui a soif du rouge-Kana susamış canavar" diyerek yaptığı hakaret sonucunda Romanya'dan çıkarılmış, Fransa'yı kendisine faaliyet merkezi seçerek Paris'e yerleşmiştir (EGMA, 12222-98, 1/C-1). Sürgünde bireysel ya da örgütsel pek çok girişimin lideri olmuş, İngiliz, Fransız, Yunan hükümetleri ya da istihbaratları ile çalışmaktan geri durmamıştır. Eşinin İngiliz olması yabancı çevrelerle iyi ilişkiler kurmasını, damadı dolayısıyla İttihat ve Terakki'nin ünlü İzmir Valisi Rahmi Bey ile kurduğu akrabalık da kimi İttihatçılarla el birliği yapmasını kolaylaştırmıştır¹ (EGMA, 12222-98, 1/D-5).

Mehmet Ali Bey, ülke dışına çıktığı günden itibaren devrik hanedan üyeleri ile de yakın ilişki kurmuş, bu ilişkiyi kimi zaman para, kimi zaman ün kazanmak, para ve ünü ise Türkiye muhaliflerini etrafında tutmak için kullanmıştır. Bu çerçevede 1925 yılı Nisan ayında Vahideddin'in çağrısı üzerine San Remo'ya gitmiş, Vahideddin'in önderliğinde Türkiye'deki rejimi

yıkılmak ve İstanbul'da buluşmak üzere yemin edenler arasında yer almış, Vahideddin'den para da sızdırmıştır (Halıcı 2015: 267-303). Mehmet Ali gibi Yüzellilik listede yer aldığı için Paris'te yaşamını sürdüren, ancak Türkiye Cumhuriyeti adına muhbirlik yapan Refi' Cevad (Ulunay)'a göre Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi bu para ile kurulmuştur (EGMA, 12222-98, 1/C-1, 1/C-6, 1/D-5).² Komitenin programı, çalışmaları ve özellikle Türkiye karşıtı kişi, kurum ve ülkelerle kurduğu ilişkiler ve yaptığı sözleşme hakkında Türk istihbaratına içerden bilgi aktaran da Refi' Cevad olmuştur (EGMA, 12222-98, 1/C-1). Türk istihbaratına gönderdiği mektuplarında Mehmet Ali'nin kişiliği ve sürgün yaşamında sergilediği tavırları ile ilgili oldukça sert yorumlarda da bulunan Refi' Cevad'ın yaptığı en büyük katkı; Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı yapılan ittifakın oluşum sürecini ve yapısını tüm yönleriyle ortaya koymasındır (EGMA, 12222-98, 1/D-5).³ Bu sürecin ilk halkası Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi(OMİK)'nin kuruluşu olmuştur.

OMİK'nin ne zaman kurulduğuna dair elimizde kesin bir tarih yoktur. Programından anladığımız kadarıyla komite, Hilafetin kaldırılmasından (3 Mart 1924) sonra kurulmuştur. Refi' Cevad, Vahideddin'in yaptığı toplantı sonrasında ve onun verdiği para ile kurulduğunu söylediğine göre bu tarih Nisan 1925 sonrası olmalıdır. Vahideddin tarafından Nisan 1925'te San-Remo'da yapılan toplantıya çağrılanlar dört kişidir. Üçü yani Mehmet Ali, Gümülcineli İsmail, eski Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi Yüzellilik listede yer almıştır. Onlara bir de Vehib Paşa eklenmiştir. Görüşmelerin konusu; saltanatın iadesi ve bunun yönteminin ne olacağıdır. Görüşmelerde Vahideddin, saltanatın iadesi için "Ordu ve Millet Cemaat-i İnkılâbiyesi" adı ile bir örgüt kurulduğunu, bunun ilk komutanının Vehib Paşa olduğunu ve İttihatçılardan beklentilerini açıklamıştır. Vehib Paşa da onun emri ile toplantı öncesi Yunanistan'da nabız yoklamış, Yüzellilik Hacı Sami'yi Cemaatin Yunanistan Murahhası olarak atadıktan sonra San-Remo'ya dönerek görüşmelere katılmıştır. Görüşmeler Vahideddin'in "İnşallah bundan sonra İstanbul'da buluşuruz" cümlesi ile sonlanmış, katılımcılara zarflar içinde

harçlıkları da verilmiştir. Ne var ki verilen bu harçlıklar Yüzellilikleri birbirine düşürmüştür. Gümülcineli, kendisine ödenen beş yüz İngiliz lirasından pay isteyen Mehmet Ali ile Mustafa Sabri'ye istedikleri payı vermeyince adeta kıyamet kopmuş, birbirine küsen muhalifler, birbirlerini karalama ve muhalifleri kendi etraflarında toplama yarışına girmişlerdir (Halıcı 2015: 289-299).

Mehmet Ali, Gümülcineli İsmail'i saf dışı bıraktıktan sonra kendi başkanlığı altında OMİK'ni kurmuştur. Komitenin programı 46 maddeden oluşmaktadır.⁴ Program; Maksat ve Gaye, Tarz-ı Teşekkül, Teşkilat, Efradın Vezaifi, Tecziye, Kongrenin Vezaifi ve Tazminat olmak üzere yedi başlıktan oluşmaktadır. Maksat ve Gaye başlığını taşıyan 1. maddede Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığındaki beş-on kişi; Osmanlı hükümetini yıkmak, Osmanlı hanedanını Türkiye'den çıkararak milli zenginlikleri yok etmek, cumhuriyet bahanesiyle Ortaçağa yakışır baskıcı bir idare kurmak, kişisel saltanatlarının devamı için korkunç yasalar çıkarmak, Hanedandan, Rumlardan ve Ermenilerden kalan malları yağma etmek ve nihayet Anadolu'da bir diktatörlük kurmakla suçlanmıştır. OMİK'nin amacı Mustafa Kemal Paşa'nın beş-on kişi ile kurduğu bu pek korkunç ve zalimâne idareyi yıkmak, kendilerini vatanından tard ederek idareyi, milletin hâkimiyetini adil, vatanperver evladına teslim ederek halkı dinine, padişahına, an'anatına kavuşturmaktır (EGMA, 12222-98, 1/C-10). Komite, hanedandan en zengin ve en vatanperver şehzade ile görüş birliği sağlayıp fahri başkanlığa getirmek düşüncesindedir. Bu şehzade, Türkiye dışındaki vatanperverlerle, içerideki mazlum ve mağdur milletin temasını temin edecektir (EGMA, 12222-98, 1/D-1).

OMİK'nin bir başkan ve dört üyeden oluşan bir genel merkezi vardır. Her türlü siyasi temas, konuşma, antlaşma başkan tarafından yapılacaktır. Başkan uygun görürse bu görevi bir başkasına verebilecektir. Başkan önemli olan temaslardan önce konuyu genel merkezin gündemine taşıyacaktı. Genel merkezdeki üye sayısı on ikiye çıkarılabilecektir. Üyelerden biri genel sekreterlik görevini üstlenecektir. Komite, gerekli gördüğü yerlerde bir başkan ile iki üyeden oluşan şubeler oluşturacaktır (EGMA, 12222-98, 1/C-

12, 1/D-1). Ancak genel merkez, şubeler oluşuncaya kadar, gerekli göreceği yerlerin, üyelik niteliklerine sahip temsilciler eliyle yönetilmesine de karar verebilecektir (*EGMA*, 12222-98, 1/C-13).

Şubelerin başkanları ile üyeleri de genel merkez tarafından belirlenecektir. Şubeler oluştuktan sonra başkan ve üyeleri, düzenlenecek birer mazbata ile genel merkeze güven beyan edeceklerdir. Paris dışındaki örgütlenmenin tamamlanmasından altı ay sonra genel merkez uygun gördüğü bir yerde ilk kongreyi toplanmaya çağıracaktır. Şubeler, kongreye en fazla iki üye ile katılabilecektir (*EGMA*, 12222-98, 1/C-12). Genel merkez, kongreyi zamanında toplamaz ya da meşru gerekçeler ortaya koymazsa, şubeler kendi aralarında görüşerek uygun gördükleri herhangi bir yerde kongreyi toplayıp başkanı ve genel merkez üyelerini davet edebilecektir. Buna karşılık genel merkez de gerekli gördüğünde kongreyi vaktinden önce toplama hakkına sahiptir (*EGMA*, 12222-98, 1/D-4).

OMİK'nin programında kurucu başkan ve genel merkez üyelerinin değiştirilmesi oldukça zorlaştırılmıştır. Buna göre yapılacak ilk kongrede var olan başkan ve genel merkez üyelerine güven beyan edilecektir. Sonraki kongrelerde ise başkan ve genel merkez üyelerinin şubeler tarafından kongreye gönderilecek temsilciler tarafından seçileceği belirtilmekte, ancak “mesai-i vatanperveranesi sabit olan bir merkez-i umuminin, hiçbir vakit tebdili cihetine gidilmeyip, yine onlar intihap olunurlar” denilmektedir. Genel merkezin ihaneti kongrede yapılan tartışmalar sonunda sabit olursa, ancak o zaman yeni başkan ve üyeler seçilebilecektir (*EGMA*, 12222-98, 1/C-12). Seçim de 3/4 çoğunluğun sağlanmasına bağlanmıştır. Çoğunluk sağlanmadığı takdirde başkan ve üyeler yerlerini koruyacaktır (*EGMA*, 12222-98, 1/D-3). Bu hükümler Mehmet Ali'nin komiteyi kendi kontrolünde tutma arzusunu da ortaya koymaktadır.

Genel merkezin yeri de sabit değildir. Başkanın bulunduğu yer genel merkez olacaktır. Genel merkezin bir yerde örgütlenmesi mümkün olmadığı takdirde şubeler, başkanlar ve üyeler arasında en layık olanlar genel merkez üyesi olarak kabul edilecek, başkan, herhangi bir konuda bu gibi üyelerle haber-

leşip oylarını aldıktan sonra karara varacaktır. Gerek haberleşme gerekse elde edilen oylara ait belgeler başkan tarafından koruma altına alınacaktır (EGMA, 12222-98, 1/C-13).

Komitenin oluşum sürecinde nicelik değil, nitelik esas alınmış, üye olanlarda keyfiyyet/kalite aranmıştır. Komiteye alınacaklarda sarsılmaz bir iman ile vatana bağlılık, millete muhabbet, sır saklayabilme, kendinden vazgeçme, sebat, azim ve irade, medeni cesaret, fedakârlık, kişisel çıkarlara karşı tok gözlü olma, itaat ve sadakat, görev bilinci, iyi niyet gibi temel özellikler aranmıştır. Ancak bu özelliklere sahip olanların Kemalizme muhalif mütefekkir, gayr-ı mütefekkir kişilerden olması şarttır. Bu koşulları yerine getiren her vatan evladı amaca ulaşınca kadar komiteden çıkmamak koşulu ile üye olabilecektir. Buna karşın içki alışkanlığı olanlar, yalan söyleyenler, gevezeler, vatan ve millet sevgisinden yoksun olanlar, kıskançlık-hırs ve itaatsizlik gibi bir örgütü sarsacak özellikleri olanlar, vatanın kurtarılması gayesini kişisel çıkarlarına alet etmek isteyenler, vatana ve millete ihaneti süreklilik haline getirenler ile bunlara yardımcı ve korucuyu olanlar komiteye alınmayacaktır (EGMA, 12222-98, 1/C-10, 1/C-11). Komiteye üye olanların daha önceki üyelikleri de yok hükmünde sayılacaktır. Ayrıca her üye kendisi dışında en az üç kişiyi komiteye üye yapmakla yükümlüdür (EGMA, 12222-98, 1/C-13).

OMİK üyeleri kardeşliğin de üstünde maddi ve manevi bağlarla birbirlerine bağlı görüldüğü için arzuları, hakları, yaşamları, mutlulukları ve felaketleri de bir sayılmıştır. Birbirlerine bu derece bağlı olan komite üyelerinden herhangi birine yapılacak siyasi ya da kişisel bir saldırı ya da komite üyelerinden birinin başına gelebilecek herhangi bir felaket, komite üyelerinin tümüne yapılmış farz edilerek gereken önlemlerin alınacağı vurgulanmıştır. Komiteye üye olabilmek ise ancak daha önceden komiteye üye olmuş bir rehberin aracılığı ile gerçekleşebilecektir. Rehber, adayın komiteye uygun olup olmadığını derinlemesine araştırarak, bir süre genel durumunu da gözlemledikten sonra düşüncesini bağlı bulunduğu şubesine bildirecektir. Şube de gerekli araştırma ve soruşturmayı yaptıktan sonra görüşünü teklifname

ile genel merkeze bildirecektir. Genel merkez, üyeliği kabul ettiği takdirde evrakı şubeye göndererek bilgilendirecektir. İmzalanan teklifname şubede rehber tarafından imzalanıp üç adet fotoğraf da teklifnameye yapıştırıldıktan sonra üyelik işlemi tamamlanmış olacaktır (*EGMA*, 12222-98, 1/C-12). Her şube, başkanın uygun göreceği yerde ayda bir kez toplanacak, vatan sohbetleri yapılacaktır. Aralarındaki samimiyeti artırma amaçlı olan bu toplantılarda her ferдин söz hakkı olacaktır. Şubeler hem Türk hem yabancı basını izleyecek, güvenilir bilgileri toplayarak ayda bir kez genel merkeze rapor edecektir. Yine her ay sonunda eğer varsa gelir ve gider kalemlerini de genel merkeze sunacaklardır (*EGMA*, 12222-98, 1/C-14).

Kararlar, genel merkez ve şubelerde çoğunlukla alınacaktır. Genel merkezin Fransızca ve Türkçe olarak Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi yazılı bir mührü olacaktır. Bu mührü kullanma ve saklama hakkı komite başkanına aittir. Şube başkanlarında mühür olmayacak, genel merkez tarafından mühürlenmiş bir itimatname bulunacaktır. Komite başkanının imzası olmayan mühürler geçersiz sayılacaktır. OMİK'nin organı ise gazetelerdir. Bu gazetelere tüm üyelerin eylemsel ve maddi olarak yardımı zorunlu sayılmıştır (*EGMA*, 12222-98, 1/D-1). Komite, başlangıçtaki yeminine uymayan üyelerine idam da dahil, ciddi cezalar öngörmüştür. Bu çerçevede komitenin sırlarını açığa çıkaran ya da ihbar edenler, komitenin vatanın kurtuluşu için harcadığı çabayı akamete uğratan ya da engel oluşturanlar vatan haini sayılmış ve bunlar için idam cezası öngörülmüştür. Ayrıca ikiyüzlü siyaset izleyenler, önceki cemiyetleri ile ilişkiyi kesmeyenler, komiteden çıkmak isteyenler, genel merkezin verdiği görevleri yerine getirmeyenler, amaca ulaşmak için genel merkezin her türlü kararı alabileceği hükmüne karşı gelenler ile komiteye vermekle yükümlü oldukları maddi desteği yapmayanlar için de idam cezası öngörülmüştür (*EGMA*, 12222-98, 1/D-2).

Komitenin gelirleri de programda yer almıştır. Buna göre komite üyelerinden, komitenin başarısıyla ilgili ve bundan çıkarı olan kişilerden, Türkiye'de ve ülke dışında bulunan yardımseverlerden toplanan paralar ile Türkiye dışındaki cemiyetlerden ve komiteye ait paraların kullanımından elde edilenler bütçenin gelir hanesine yazılmıştır. Ayrıca komiteye katılanlar duhuliyeler

giriş ücreti olarak mali güçleri oranında ve bir defaya mahsus olmak üzere belli bir miktarı vermekle yükümlü tutulmuşlardır. Paralar, her şubenin kendi içinden seçtiği mutemetlerce toplanacak, şubelerin ve genel merkezin uygun gördüğü durumlarda komite için harcanacaktır. Hem genel merkez, hem de şubeler her üç ayda bir mutemetlerin hesabına bakmakla yükümlüdür (EGMA, 12222-98, 1/D-3).

Programın Tazminat başlığı altında ise amaca ulaşıldıktan sonra yapılacaklara yer verilmiştir. Aslında bu başlık altında maddi kazanç vaadi ile komiteye üye kaydını artırmak amaçlanmış görünmektedir. Buna göre Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Cumhuriyet namı altında istibdat ve suiistimal devrinde biriktirdikleri servetler ellerinden alınarak hazineye iade edilecek ve bu mebaliğin münasib bir miktarı vatanın haricinde ve dahilinde istihlas-ı vatan için mücadelede ve mücadelede bulunarak şehit veyahut mağdur olanların aileleriyle şahıslarına yaptıkları mücadelenin derecesine göre dağıtılacaktır. Cumhuriyet idaresinden zarar görenlerin zararları da aynı kalemde karşılanacaktır (EGMA, 12222-98, 1/D-4).

OMİK'nin bu programı ile o dönemde sürgünlerce örgütlenmiş küçük-büyük cemiyetlerin programları neredeyse benzerdir. Programından anlaşıldığı kadarıyla OMİK, doğrudan doğruya Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmayı ve saltanatı iade etmeyi amaçlayan bir komite olarak karşımıza çıkmaktadır. Programdaki en büyük fark bir Hanedan üyesinin fahri başkanlığından açıkça bahsedilmesidir. Fahri başkan olması tasarlanan zengin şehzade ise Nizamettin Efendi olmalıdır. Zira Mehmet Ali, Gümülcineli İsmail ile eski şeyhülislamlardan Mustafa Sabri Köstence'de yaşadıkları günlerde Osmanlı Hanedanının en zenginlerinden sayılan Yusuf İzzettin Efendi'nin oğlu Nizamettin Efendi'nin etrafında kümelenmişlerdir (Göztepe 1991: 107). Genel merkezin gezici olması ise Mehmet Ali'nin yaşamı ile örtüşmektedir. Zira o, eşi ve kızının yaşadığı Londra ile Paris arasında sürekli gidip gelmektedir. Mehmet Ali, Gümülcineli ya da diğer muhaliflerle karşılaştırıldığında, belki İngilizlerce desteklenmesinin etkisiyle, yalnızca sürgünde yaşayan Yüzellikleri değil, firariler başta olmak üzere hemen tüm muhalifleri etrafında

toplamayı başarabilmiştir. Refi' Cevad'a göre de sürgündeki muhaliflerin Mehmet Ali'ye büyük bir muhabbetleri vardır. Öyle ki Muhalefetin temerküz eylediği nokta Mehmet Ali Bey'dir Yunanistan'da çıkan İtila, Suriye'de Vakıf, Mısır'da Müsâvât [gazeteleri] doğrudan doğruya ondan direktif almıştır. Bu gazeteler aynı zamanda onun düşüncelerinin de yayıcısı olmuştur (EGMA, 12222-98, 1/C-1).

Mehmet Ali'nin bu konumu, Milli Âmale Hizmet (MAH)'in onu ve faaliyetlerini daha yakın izlemeye almasının da baş nedeni olmuştur. Zira Türkiye Cumhuriyeti 1926'da Mustafa Kemal Paşa'ya İzmir'de yapılan suikast girişimi ile karşı karşıya kalmıştır. İttihatçıların girişimde etkin olması, Yunanistan'dan duyulan kuşku gibi nedenlerle MAH, dış temsilciliklerinden, dünyanın dört bir yanına dağılmış olan Yüzellilik ve firariler hakkında bilgi toplamasını istemiş, hükümet de ayrıca bir dizi önlem almıştır. Bu çerçevede Türk hükümeti de uslanmadıklarını gördüğü Yüzellilikleri vatandaşlıktan çıkarmış, muhabirlerin sayısını artırarak içerden daha güvenilir bilgilere ulaşmaya çalışmıştır. Refi' Cevad'a Mehmet Ali'nin faaliyetlerini izleme görevi verilmesi de aynı günlere rastlamaktadır.

Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi'nin Milli Hürriyet Fırkası'na Dönüşümü

Refi' Cevad'ın verdiği bilgilere göre 28 Mayıs 1927'de Türk vatandaşlığından çıkarılan Mehmet Ali Bey (*Resmi Gazete*, 15 Haziran 1927, *Düstur* 1946: 670) Türkiye'ye yönelik yeni bir plan hazırlığı içerisine girmiştir. Bu amaçla 1927 yılı Haziran ayı sonunda Londra'ya gitmiş, burada hazırlanan planı, Yunan hükümetinden sağladığı yardımla, Paris'te eyleme geçirmek için yola çıkmıştır. Bahse konu olan yeni plan nedir? Refi' Cevad'a göre Mukaddes İhtilal Komitesi ile benimsenen amaçları uygulamaya dökmek yani Türkiye'de rejimi değiştirmek, saltanatı iade etmektir. Mehmet Ali bu amaçla Paris'te hem muhalif Türklerle hem de yabancı devlet temsilcileri ile diyalog kurmuştur. Gayeye vusul için her vasıta mubahtır. Muvaffak olmak, İttihatçılarla teşrik-i mesaiye mütevakkıftır düşüncesi ile hareket eden Mehmet Ali, Paris'te bulunan, İttihatçıların ünlü İzmir Valisi Rahmi Bey'i de ha-

reketine ortak etmek istemiştir. Temsil eylediği kuvvet ile burada [Paris'te] bulunan İttihat ve Terakki döküntülerinin nokta-i iltisakı/birleşme noktası olması ve sahip olduğu servet Rahmi Bey'i Mehmet Ali için önemli kılmıştır (EGMA, 12222-98, 1/D-8, 1/C-2). Aralarındaki akrabalık ilişkisi de yakın diyalog kurmasını kolaylaştırmıştır.⁵ 2 Temmuz 1927 günü öğleden sonra maaile Rahmi Bey'e çaya gidilmiş ve görünen o ki desteği de alınmıştır (EGMA, 12222-98, 1/C-2). Paris'teki muhalifler de yavaş yavaş Mehmet Ali'nin etrafında toplanmaya başlamıştır.

Mehmet Ali Paris'te sadece muhalif Türklerle değil aynı zamanda yabancı devlet temsilcileriyle de ilişkiye geçmiştir. Nitekim Paris'e gelir gelmez Mareşal Francet D'Espèrey'i ziyaret etmiş, onun aracılığı ile kentteki Türkiye karşıtı çevrelerle ilişkiye geçmiş, hatta onların Türkiye ahval-i dahiliyesi hakkında bir konferans vermesi yönündeki önerilerini memnuniyetle kabul etmiştir. 1 Temmuz'da Amsterdam'da bulunan Rahip Frew'a hitaben İngilizce bir mektup kaleme almış (EGMA, 12222-98, 1/C-2), Paris'te bulunduğunu haber aldığı Yunan Dışişleri Bakanı Michalokopoulos ile de görüşme gereği duymuştur. Mehmet Ali, D'Espèrey'in aracılık ettiği bu görüşmeyi gerçekleştirmek için Refi' Cevad ile birlikte 2 Temmuz 1927'de Yunan sefaretine gitmiş, ancak Haziran sonunda Londra'ya giden Michalokopoulos henüz Paris'e dönmediği için görüşme o gün olmamıştır (EGMA, 12222-98, 1/C-1).

Paris'teki bu ilk görüş alışverişlerinin ardından muhalefet grubu Mehmet Ali Bey'in eşi ile kızının Londra'da Rauf (Orbay) ve Adnan (Adivar) beyleri görmelerini kararlaştırmıştır (EGMA, 12222-98, 1/C-2). Onlardan alacakları yanıt üzerine ya Paris Grubu Londra'ya gidecek ya da Londra'dakiler Paris'e gelecektir. Refi' Cevad, Londra'ya gidiş masrafının Rauf Bey'i de finanse eden Rahmi Bey tarafından karşılanacağına dikkati çekmektedir (EGMA, 12222-98, 1/D-8). Anlaşılan o ki örgütlenmenin seyrini de Londra'dakilerin tavrı belirleyecektir. Refi' Cevad "Ya biz Londra'ya veyahut Londradakiler buraya geldikten sonra tamamen takarrür edecek vaziyeti bütün tafsilatıyla bildireceğim" diyerek bu duruma işaret etmektedir (EGMA, 12222-98, 1/C-2).

Yapılan görüşmelerden sonra Rauf Bey Londra'dan Paris'e geçmiştir. Aynı günlerde⁶ Yunan Dışişleri Bakanı Michalokopoulos da Londra'dan Paris'e dönmüş, Yunan sefarethanesinde Mehmet Ali grubu ile görüşmüştür. Bu görüşmede Dışişleri Bakanı anti-Kemalist Türklere açıktan açığa Yunanistan'ın yardımını vadetmiştir. Yunanlıların müzaheret-i yalnız manevi bir şekilde değildir. Para da vereceklerdir. Ne var ki [Yunan]hükümetinin müzaheret-i tammesi için şartları vardır. Michalokopoulos, Yunan hükümetinin yalnız Mehmet Ali Bey'in etrafında toplananları yeterli görmediğini, Türk hükümetinden memnun olmayanların tamamen bir noktaya müteveccih olarak müttehit bir kitle ve cephe olarak ortaya çıkmalarını, yani birleşmelerini istemiştir. Mehmet Ali grubu bu isteği kabul etmiştir. Michalokopoulos'un Mukaddes İhtilal Komitesi'nin farklı bir isim ile ortaya çıkması yönündeki isteği de olumlu karşılanmıştır. Bu arada komitenin yayın organı olacak gazete konusu gündeme gelmiş, Michalokopoulos yayınlanacak bu gazetede kişisel saldırılardan kaçınılması uyarısını yapmış, buna karşın istenildiği kadar Türkiye hakkında yazı yazılmasını desteklemiştir. Görüşme, Mehmet Ali grubunun Yunanistan'daki Türk mültecilerin korunması yolundaki isteğini dışişleri bakanına sunması ile son bulmuştur (*EGMA*, 12222-98, 1/D-8).

Bu görüşmenin ardından Mehmet Ali grubu 10 Temmuz 1927'de Rahmi Bey'in adamlarından Karabiber'in⁷ Etval'deki apartmanında toplanmıştır. Mehmet Ali, Refi' Cevad, Rahmi ve Rauf beyler arasında yapılan bu görüşmede Türkiye'nin içinde bulunduğu durum ve izlenecek yöntem tartışılmıştır. Toplantıda Rauf Bey'in Türkiye hakkındaki olumsuz söylemleri Türkiye'den emin olan Refi' Cevad'ı bile kuşkuya düşürmüştür:

Rauf Bey'de öyle bir kanaat var ki hükümetin her zaman kuvvetli olduğuna emin olan beni bile düşündürüyor; onun fikrince Gazi Paşa düşmüş, hükümet zaaf içinde imiş. Mesele işin tezahüründen ibaret kalıyormuş. Maksada vusul için her vasıtayı mubah görüyor. Binaenaleyh bu adamlarda katiyen memleket endişesi, vatan kaygısı aramayınız. Hırs-câh[makam/mevki hırsı], kin o derece gözlerini bürümüş ki, ruhları sefilliğin en aşağı tabakasına kadar ulaşmış... (*EGMA*, 12222-98, 1/D-8)

Toplantıda maddi konular da görüşülmüştür. Bir yandan çiftliklerini, daire-sini satılığa çıkararak Rahmi Bey'in satış işlemini sonuçlandırması beklenirken, öte yandan Zaharof'un başkanlığında nüfuz ve servet sahibi Rumlar tarafın-dan Yunanistan'da Türkiye aleyhine oluşturulan İntikam Cemiyeti ile ilişkiye geçilmesi de kararlaştırılmıştır. Cemiyetle ilişkiyi ise Gümülcineli İsmail'in kurması konusunda uzlaşmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Gümülcineli'nin elinde Yunan konsolosuna hitaben yazılmış ve onu yetki sahibi adam ile gö-rüşürmesini sağlayacak bir tavsiye mektubu da vardır (*EGMA*, 12222-98, 1/D-8). Dört saat süren bu görüşmenin ardından örgütlenme çalışmalarına Michalokopoulos'un istediği yolda başlanmıştır. Bu çerçevede önce, San Remo girişiminden sonra birbiriyle kanlı bıçaklı olan Mehmet Ali ile Gümül-cineli İsmail, birbirine kurşun atan bu iki adam 11 Temmuz günü barışmıştır. Ardından yapılan toplantı ile örgütlenme tamamlanmış, Mukaddes İhtilal Komitesi teşkilat olarak varlığını sürdürürken isminin Yunan bakanın istediği doğrultuda Milli Hürriyet Fırkası/Komitesi olarak anılması kararlaştırılmış-tır. Refi Cevad'ın mektuplarında gelişmeler şu satırlarla ifade edilmektedir:

Rauf ve Rahmi beylerin iştirakiyle (Milli Hürriyet) Fırkası teşekkül eyledi. Bu sabah mührü ismarladık. Fırkanın şimdiki şekli, bir komite mahiyetinde, ismi de (Mukaddes İhtilal)dir. Bazı zevâhir do-layısıyla bu ismi kullanmanın doğru olmayacağına karar verildiği cihetle, mühür (Milli Hürriyet) Fırkası olarak yaptırılıyor. (*EGMA*, 12222-98, 1/D-6)

Mehmet Ali grubu 21 Temmuz 1927 günü öğleden sonra Rahmi Bey'in evinde buluşmuştur⁸. Görüşme konusu Türkiye'de yapılacak inkılap ve ha-nedan meselesidir. Rauf Bey, inkılap sonrasında tahta Abdülmecid'in geçi-rilmesinden yana olmuştur. Bu eğilimin nedeni sorulduğunda ise şu açıkla-mayı yapmıştır:

Mütarekeden sonra bir gün oraya [İstanbul'a] gittiğim zaman herkes benden kaçıyor. Nihayet veliaht gelip: 'Maşallah Rauf Bey, sizi gördüğüme memnun oldum' diye iltifat edince, o zaman evvela benden kaçanlar, yavaş yavaş sokulmaya başladılar. Cesaret-i medeniye budur. (*EGMA*, 12222-98, 1/D-6)

Rauf Bey'in bu düşüncesine karşın toplantıya katılanlar memleketin başına geçirilecek hanedan meselesini milli bir mutavaata bırakmaya karar vermişler, 22 Temmuz 1927'de Milli Hürriyet adı ile komitenin mührünü ısmarlamışlardır. Böylece Mukaddes İhtilal Komitesi ya da Milli Hürriyet Fırkası altı şubesi ile faaliyete geçmiştir.

Mukaddes İhtilal Komitesi/Milli Hürriyet Fırkası'nın Örgütlenmesi

Milli Hürriyet Fırkası/Komitesi, özellikle Balkanlarda ve Ortadoğu'da örgütlenmeyi tercih etmiştir ki buralar Yüzellilik ve firarilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Komite'nin merkez, şube ve kurucu kadrosu ise şöyledir:

1. Paris Şubesi (merkez); Refi' Cevad'ın malum zevat olarak nitelediği Mehmet Ali, Rahmi, Rauf, Refi' Cevad ve Gümülcinelî İsmail beylerden oluşmaktadır.
2. Gümülcine Şubesi; temsilcisi *İtila* gazetesi başyazarı Mehmet İzzettir.
3. İskeçe Şubesi; temsilcisi Yüzellilik listeye "Kuva-yı İnzibatiyeye Dahil Olanlar" başlığı altında giren Çopur Hakkı'dır.
4. Suriye Şubesi; Halep gibi muhtelif yerleri de içinde barındıran bu şubenin temsilcisi *Vakit* gazetesini çıkaran Radi Azmi'dir.
5. Mısır Şubesi; Mehmet Ali'nin kardeşi Kâmil ile Mazlum bu şubeyi temsil etmektedir.
6. Romanya Şubesi; Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin eski lideri Miralay Sadık, Çerkes Reşit'in oğlu Arslan Reşit ile Miralay Refik beylerce temsil edilmektedir.

Kadroları, itimatnameleri, resimleriyle tamam olan komitenin Amman'da mütehaşşit [toplanan] kuvveti de vardır ki bahsedilen bu kuvvet Ethem ve ağabeyi Reşit'tir. Rauf Bey'in ısrarı ile komitenin kuvve-i faaliyesi arasına alınmalarına karar verilmiştir. Rauf Bey, iki kardeşi "Azizim, hükümette bulunduğumuz zaman üç yüz dört yüz Çerkes ile İzmir'e (veyahut civarına) bir hücum yaptılar. Az kalsın muvaffak oluyorlardı" sözleriyle savunmuş ve

onların da komiteye alınmalarını istemiştir. Bu istek üzerine Reşit'in oğluna [Arslan] pederi hakkında lazım gelen şey yazılmıştır (*EGMA*, 12222-98, 1/D-7). Böylece Ethem aracılığı ile komiteye Çerkeslerin katılımı ve desteği sağlanmak istenmiştir. Komite, İskeçe'de Çopur Hakkı'ya da özel bir önem vermiştir. Refi' Cevad, Kara Vasıf'ın bacanağı olan Hakkı'nın komite ile Kara Vasıf ve taraftarları arasındaki ilişkiyi sağlayan kişi olduğu kanısındadır (*EGMA*, 12222-98, 1/ C-6, 1/D-7).⁹

Türkiye Cumhuriyeti, San-Remo'da Cemaatin Yunanistan Murahhası olarak tanıtılan Hacı Sami'nin Mustafa Kemal Paşa'ya ve bakanlar kurulu üyelerine yapmak istediği suikast girişimi ile çalkalanırken (Halıcı 2013:105-121) Komiteye yüklüce bir para gelmiştir. “Nereden esti ise bir taraftan para geldi. Bu cihet Mehmet Ali ile Gümülcinelî İsmail beyler tarafından mektum tutuluyor” diyen Refi' Cevad, paranın kaynağını öğrenememiştir. Gelen paranın bir kısmı ile Mehmet Ali, Neuilly'de bir daire kiralamış, Gümülcinelî borçlarını ödedikten sonra Suriye'ye gitmek üzere yola çıkmış, Miralay Sadık Bey'e de Paris'e gelebilmesi için bin lira harcırah gönderilmiştir. Ayrıca *İtila* gazetesi için Gümülcine'de Mehmet İzzet'e bin lira, Mısır'da Müsavat'ı yayınlayan Hafız İsmail'e beş yüz lira, Halep'te Radi Azmi'ye ise bir miktar para gönderilmiştir. Komite'nin Paris'teki merkez heyetinin kuruluşu da bu para ile tamamlanmış, yayınlanacak gazete için idarehane arayışına başlanmıştır. Paris'e gelecek olan Miralay Sadık'ın da idarehane işi ile ilgilenmesi kararlaştırılmıştır (*EGMA*, 12222-98, 1/C-9).

Gümülcinelî İsmail, Ekim ayı sonunda Suriye'ye gitmek üzere beraberinde üç-dört subayla birlikte Paris'ten ayrılmıştır. Görünüşteki amacı avukatlık yapmaktır. Komitenin kendisine verdiği asıl görev ise sınır boyundaki çete teşkilatını idare etmektir (*EGMA*, 12222-98, 1/D-5). Zira Komite, Gümülcinelî'den Suriye'den yola çıkarak Halep, Amman, Kürdistan ve Bağdat'a kadar uzanmasını ve bölgede bir çete teşkilatı oluşturmasını da istemiştir. Gümülcinelî'nin ardından, teşkilatın sorumluluğunu üstlenmesi için de Değirmendereli Kazım'a yazılmış, ümitle beklenmektedir (*EGMA*, 12222-98, 1/C-9).

Komite örgütlenirken Mehmet Ali de boş durmamıştır. Faaliyetlerini Türkiye aleyhindeki örgütlenmelere üyelik, sözlü/yazılı propaganda ve eylemsel faaliyetler olarak üç yönde sürdürmüştür. Bu çerçevede Paris'te faaliyet gösteren Umum Akvâm-ı Şarkıye Cemiyeti sıkça uğradığı mekânlardan biridir. Cemiyetin Çinliden tutunuz da Afganlısına kadar oldukça geniş yelpazedeki üye profili ve an'anât ve medeniyet-i Şarkiyeyi Avrupalılara tanıtmak olan amacı Mehmet Ali için eşsiz bir fırsat yaratmıştır. Böylece Anadolu'da hüküm süren hükümet-i hazıranın an'anât-ı milliyeyi imha eylediğini ileri sürerek bu cemiyette daha vâsi miktarda propaganda yapabilmiş, konferanslar verebilmiştir. Diğer taraftan (Diktatörlük Aleyhtarlığı) cemiyetinde de Gazi aleyhine çalışacak en vâsi sahayı bulmuştur. Bu cemiyet; Mussolini karşıtı İtalyanları Nitti'nin¹⁰, Primo de Rivera¹¹ karşıtı İspanyolları ise Blaskov İbanas'ın¹² başkanlığında toplamıştır. Mehmet Ali de bu cemiyette sözde Türkleri temsil etmiştir (*EGMA*, 12222-98, 1/D-5).

Mehmet Ali bir taraftan Mussolini karşıtları ile çalışırken, öte yandan Mussolini ile de ilişki kurabilmiştir. İtalyanların Doğu'da, özellikle Türk toprakları üzerindeki emelleri bilinmektedir. Mussolini İtalyasının o günlerde bu emelleri daha gür dillendirmeye başlaması Mehmet Ali'ye çekici gelmiş olmalı ki eski Ankara Ermeni Katolik Murahhasası Bahayan (Seyfeli 2017:10-17) aracılığı ile önce Kardinal Sarsiye'ye ulaşmış, o da Mehmet Ali için Mussolini'den randevu almıştır. Mehmet Ali de bu süre içinde pazarlıkta Mussolini'nin önüne koyacağı maddeleri hazırlamıştır. Refi' Cevad bu maddeleri şöyle sıralamıştır:

1. İzmir'de İtalya mandası (bu noktada daha ileriye gidilebilir)
2. Dahilde bilhassa Konya'da İtalyanların iskânı
3. Ereğli kömür madenlerinin İtalya'ya terki. Buna mukabil İtalya'nın, hükümet-i hazırayı devirmek için müzaheret-i maddiye ve maneviyesi. (*EGMA*, 12222-98, 1/D-5)

Mehmet Ali'nin Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak için giriştiği destek arayışı İtalya ile sınırlı kalmamıştır. Sırada Fransa vardır. Zira bu dönemde Tür-

kiye-Fransa arasındaki sorun da yalnızca Hatay'dan ibaret değildir. Bozkurt-Lotus davası da sürmektedir. Fransa'da yalnız hükümet değil kamuoyu da Türk hukukçular bir Fransız yargılayamaz iddiasıyla ayaktadır (Halıcı 2004: 351-364). Öte yandan Osmanlı'dan kalan Duyun-ı Umumiye borçlarına ait en büyük alacaklı grubunu da Fransızlar oluşturmaktadır ve borçların ödenmesine ilişkin görüşmeler henüz bir sonuca bağlanamamıştır. Tüm bunlar Mehmet Ali için elverişli propaganda malzemesidir. İşte bu nedenlerle Fransızlar için daha muntazam bir faaliyet planı hazırlanmıştır. Türkiye'den alacaklı olanlara, üstelik Fransa'nın da en zenginleri arasında sayılanlara paralarına kavuşabilmelerinin ancak idare-i haziranın ortadan kalkması ile mümkün olacağı anlatılacak ve müzaheret-i maddiyeleri bu suretle temin edilecektir. Bu amaçla bir dönem Türkiye'de bulunmuş olan bütün Fransız memurları ile ilişki kurulmaya da başlanmıştır (EGMA, 12222-98, 1/D-5).

Refi' Cevad'a göre Mehmet Ali, fesat yuvası gibi çalışan evinde her dinden, her cinsten, her meslek ve meşrepten insanla bir araya gelirken, Rauf Bey'in saltanat makamına aday gösterdiği Abdülmecid Efendi de çekingenliğini üzerinden atmış, köşkünü satmış, Mısır'da *Müsâvât* gazetesini çıkaran Hafız İsmail'e yüklüce para göndermiştir (EGMA, 12222-98, 1/D-7). Şubeler de çalışmaya hız vermiştir. Radi Azmi'nin idaresindeki Suriye şubesi, Türkiye sınırında bulunan aşiretler aracılığı ile Urfa, Antep, Kilis taraflarına yapılacak sürekli saldırılarla yerel idarenin baskı altına alınmasını kararlaştırmıştır. Bu amaçla Radi Azmi sınırdaki aşiret şeyhleri ile ilişkiye geçmiştir. Resulayn civarında Tayy aşireti, Bâb ve Rakka civarında Hars aşireti, Siba' aşireti şeyhi Cerkis, Buvali aşireti reisi bin Mezud ve Gayru kazasındaki Kürtler ile harekete geçme konusunda uzlaşmaya varılmıştır (EGMA, 12222-98, 1/C-3). Radi Azmi ile yakın diyalogu olan, hatta evinde bile kalan Çerkes Ethem de kısa süre içinde Kürt liderler ve Taşnak Ermenilerle diyalog kurmuş, Celal takma adı ve Musul'da kundura ve kereste tüccarı kimliği ile Suriye-Irak-İran çizgisinde sürecek ve Türkiye'deki Kürtçü isyanları körükleyecek çalışmalarını başlatmıştır. Ağabeyi Reşit aracılığı ile de Ortadoğu'daki hatta

Ortadoğu'ya yerleşmelerini sağlayarak Yunanistan'daki Çerkesleri liderlikleri altında birleştirmeye yönelmiştir (Halıcı 2016: 352-377). Bu arada Radi Azmi, Komitenin Paris merkezine gönderdiği bir mektupla kentte bulunan General Franklin Bouillion ile ilişki kurulmasını da istemiştir. Generalin Suriye'deki tercümanı Cerablit'in söylediğine göre Bouillion, Türkiye'de meşruti bir yönetim kurulmasından ve Sultan Abdülhamit'in evlatlarından birinin saltanat makamına geçirilmesinden yana imiş, bu nedenle mutlaka görüşülmesi gereken kişiler arasında yer alıyormuş. Nitekim Paris merkez örgütü de bu çerçevede Bouillion ile görüşme kararı almış, ancak Ermenilerle kurulacak diyaloga öncelik vermiştir (*EGMA*, 12222-98, 1/C-3).

Taşnak Ermenilerle Kurulan Diyalog, Hoybun ve anti-Kemalist Türklerin İşbirliği

Yunan Dışişleri Bakanının güdülemesi ile tüm anti-Kemalistleri etrafında toplama amacıyla olan Komite, Ermenilerle 1927 yılı Temmuz ayı sonunda ilişki kurmuştur. Teklif Ermenilerden gelmiş, Rulafyandaki Masis matbaasının sahibi Nersisyan, Refi' Cevad'a Mehmet Ali ile görüşmek istenildiği bilgisini iletmiştir. Görüşme, 27 Temmuz 1927'de Taşnak Ermenilerin hususî merkezi olan Masis matbaasında yapılmıştır. Görüşmeye Savasir, Amadoni, Aharonian ile Ter-Minasian ismini kullanan Ruben Paşa gibi Taşnakların mühim şahısları katılmıştır (*EGMA*, 12222-98, 1/C-3). Bu ilk buluşmada Taşnak temsilciler Türk tarafının nabzını yoklamış, pek muntazam bir örgütlenmeleri olduğu halde Patrikhane, Türkiye'deki Ermenilerin selameti nâmına bir şey yapmamalarını istediği için beklemede kaldıklarını söylemekle yetinmişlerdir. Refi' Cevad da son derece ihtiyatkâr davrandıkları kanısındadır (*EGMA*, 12222-98, 1/C-4). Ancak ikinci görüşme talebi de gecikmemiş, Mehmet Ali grubu 3 Ağustos Pazartesi akşamı için yeni bir davet almıştır. O gün saat sekizde Etval civarında Kléber caddesindeki 71 numaralı evde Taşnak Ermenilerle buluşulmuştur. Resmî mahiyette olmak üzere bu ilk temastır ve Ermeniler amaç ve niyetlerini bu temasta ortaya koymuştur. Buna göre; Ermeni teşkilâtı bütün gücü ile anti-Kemalist Türklere yardım edecektir. Ancak hâlihazırda Ermenistan hükümeti Bolşevik hükümetinden

bıkmıştır. Birçok Ermeni mekânsız bir surette sürgün yaşamaktadır. Onları toplu bir halde bulundurmak gerekmektedir. Bunun için Ermenistan'ın biraz daha genişletilmesine ihtiyaç vardır. Bu ise Türkiye'de iktidara gelecek yeni bir hükümetle yapılacak anlaşmaya bağlıdır. Refi' Cevad, Türkiye'deki yönetimi devirmek, kurulacak yeni yönetim ile Ermenistan'ın sınırlarını genişletecek bir anlaşma yapmak şeklinde özetlenebilecek bu önerinin arkadaşlarınınca kabul edilebilir bulunduğu kanaatindedir. Bizimkiler öyle haris heriflerdir ki, mevki-i iktidar denilen gayeye vusul için her şeyi kabule amadedirler. Ancak o, Türkiye aleyhine bir Ermenistan teşkilinin, memleketin halet-i ruhiyesiyle kabil-i telif olmadığı kanısındadır. Bu kanısını da toplantıda paylaşmış, hatta: bu şerait dairesinde mevki-i iktidara gelince, bir Ermenistan teşekkülü mevzuubahs olunca, hemen o hükümetin valizlerini evvela hazırlaması lazım geldiğini de söylemiştir. Buna karşın adem-i merkezîyet veyahut Kürdistan'ın da mutalebatını nazar-ı dikkate alarak bir konfederasyon şeklinde anlaşmanın daha kolay olabileceği kanısındadır. Toplantıya katılan Cemalyan ile Ruben de Refi' Cevad'ın Ermenistan'a toprak vermeyi kabul edecek bir hükümetin iktidarda kalamayacağı görüşüne katılmışlardır. Ancak onlar şimdiye kadar Ermeni komitelerinin siyasi faaliyetlerinden arzu edilen netice elde edilemediğini hatırlatarak kendileri için bunun prestige meselesi olduğunu da vurgulamışlardır. Kilis taraflarından aldıkları ayrıntılı bilgilere dayanarak şeyhlerle yapılmış olan anlaşmaya büyük önem verdiklerini özellikle belirten Taşnaklar, Hoybun adı ile resmileşecek bu birlikteliği de toplantıya taşımışlardır. Komite adına çıkarılacak gazetenin Masis matbaasında basılabileceği sözü de bu toplantıda verilmiştir. Gece saat on ikiye kadar süren görüşmeler sırasında Taşnaklar çaylar, meyveler, şekerlemelerle ağırladıkları konukları üzerinde olumlu bir etki bırakmayı başarmıştır. Öyle ki Cemalyan saygın tavırları, güler yüzü ve kullandığı dil ile Refi' Cevad da bile hayranlık uyandırmıştır. Taşnakların gizli tutulması konusunda ısrarcı davrandıkları bu görüşmeye Rauf ve Rahmi beyler katılamamış, kendilerine daha sonra bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Ermeni temsilciler İzmir valiliği sırasında Ermenileri koruması nedeniyle teveccüh gösterdikleri

Rahmi Bey'in bir sonraki toplantıda bulunmasını özellikle istediklerini hissettirmişlerdir. Bir sonraki toplantının ise 7 Ağustos Cuma günü yapılması kararlaştırılmıştır (*EGMA*, 12222-98, 1/B-13).

7 Ağustos 1927 tarihli toplantının yapılıp yapılmadığı ile ilgili kesin bir bilgimiz yoktur. Ancak yapılmamış olması daha olasıdır. Zira bu süreçte Ermeni Taşnak Komitesi kimi Kürtlerle işbirliği yapmış, bu işbirliği, gıyaplarında anti-Kemalist Türkleri de kapsayan bir sözleşme ile perçinlenmiştir. Bilindiği gibi Hoybun'a giden süreçte ilk toplantı 1927 yılı Şubat ayında İngilizlerin kontrolünde ve Irak'ın kuzeyinde Revandız'da yapılmıştır. Yıl boyunca devam eden toplantıların ardından 5 Ekim 1927'de Fransa kontrolündeki Lübnan'ın Bihamdun kasabasında yapılan kongrenin ardından da Hoybun kurulmuştur. Ermeni davasını Kürtlerle gerçekleştirmek isteyen Taşnak Komitesi de bu kongrede Vahan Papazyan ile temsil edilmiştir (Sarıncay 1998).

Refî' Cevad'ın mektuplarında Hoybun ismi geçmemekle birlikte Kürtler ile Taşnak Ermeniler arasında yapılan sözleşmeden ve bu sözleşmede anti-Kemalist Türklere yer verildiğinden bahsedilmektedir. Dikkati çeken nokta bu sözleşmenin Taşnak Ermenilerin Mehmet Ali grubu ile yaptığı toplantının içeriği ile uyumlu olmasıdır. Fransızca olarak kaleme alınan sözleşme 12 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin tarafları Kürt halkı ve FDR/Ermeni Devrimci Federasyonu yani Taşnaksutyun'dur. Anlaşmada, Kemalist rejim faşist ve diktatör olarak tanımlanmış ve Kürt halkının, bağımsızlığı için kanını dökmekten ne bahasına olursa olsun vazgeçmeyeceği vurgulanmıştır. Taşnaksutyun da Kürt halkına bağımsızlığını kazanması için olanakları ölçüsünde destek ve yardım sözü vermiştir. Zafer elde edildiği takdirde, Ermenistan ile Kürdistan'ın sınırları Kürt ve Ermeni üyelerden oluşan karma bir komisyon tarafından çizilecektir. İki devlet, Sovyet Rusya tarafından işgal edilen Kafkas Ermenistanının özgürlüğüne kavuşturulması ve Kemalist hükümet tarafından işgal edilen toprakların iade edilmesi konusunda birlikte hareket edeceklerdir. Taraflar iki halkın kalkınması ve güçlenmesi, uyum halinde yaşayabilmeleri konusunda da tüm güçlerini ortaya koyma

sözü vermiştir. Kürt ve Ermeni halklarının yeni haklarının belirlenmesi sürecinde ise Milletler Cemiyeti'nin koruyuculuğu kabul edilmektedir. Milletler Cemiyeti, bu devletleri kurmayı reddettiği ya da kendi olanaklarıyla etkili bir şekilde koruyabilecek durumda olmadığı takdirde, bu iki devletin temsilcileri komşu bir devletle savunma ittifakı da yapabilecektir. Sözleşmeye katılan taraflar yani Kürtler ve Ermeniler, eğer anti-Kemalist Türkler, Kemalist rejimi ortadan kaldırmak amacıyla kendileriyle çalışmak isterse bu sözleşme hükümleri çerçevesinde onlarla da işbirliği yapacaklardır (*EGMA*, 12222-98, 1/D-10-11-12-13; 1/D-14, 1/E-1).

Taşnak Komitesi, bu ittifakla Türkiye'yi hedef alan Kürt-Ermeni harekâtında Ermenilerin perde arkasında kalmasını tercih ederken Paris'te bulunan Taşnak üyesi Türklerin, özellikle de muhalefeti temsil eden Türklerin yer almasına büyük önem vermiştir. Bu nedenle Ağustos 1927'de kesilen görüşmeler 1928 yılı Şubat ayında yeniden başlamış, Taşnakların ünlü isimlerinden Ruben Ter-Minasian Mehmet Ali'nin evinde Rahmi Bey ile bir araya gelmiştir. Uzun uzadıya tartışmalar yapılmış, prensip itibarıyla birlikte çalışmaya karar verilmiş, yalnız ortada halli icap eden bazı teferruat kalmıştır. Rahmi Bey Kazablanka'ya gideceği için ayrıntıların halli de onun dönüşüne bırakılmıştır. Ancak bu toplantı o güne kadar sisli olan manzarayı Refi' Cevad için biraz daha anlaşılır hale getirmiştir. Ona göre Kürt meselesinde İngiltere vardır. Ama Türklerle yapılan görüşmelerde bu ülkenin ismi hep saklanmış, ecnebî bir devlet olarak anılmıştır. Bu durum 10 Şubat 1928'e kadar sürmüş, 11 Şubat'ta Taşnak Komitesi'nden bir ve Mukaddes İhtilal'den bir kişinin İngiltere sefarethanesine giderek ateşemiliterle gayri resmi bir hasbihal kılıklı teması ve müzakeresi kararlaştırılmıştır. İngiliz yetkililer taraflara çağrı yaparken görüşmenin odaklanacağı konu hakkında da bilgi vermiştir. Buna göre amaç dahilde (Türkiye'de) -mevcut olduğu iddia edilen gayr-ı memnuniyeti nazar-ı dikkate alarak- bir hadise patlatmak ve bunun bilhassa Erzurum, Elaziz vilayetlerinde bir ihtilâl-i dahilî şeklinde yapılmasını sağlamaktır (*EGMA*, 12222-98, 1/E-3).

Nitekim, 14 Şubat 1928 Salı günü Mukaddes İhtilal Komitesi'ni temsilen Mehmet Ali, Taşnak Komitesini temsilen Ruben Ter-Minasian Paris'teki İngiltere sefarethanesine gitmişler, Ateşemiliter ile birlikte sivil kıyafetli James Hofri isminde bir başka İngiliz tarafından kabul edilmişlerdir. Görüşme iki saat sürmüş, Hofri konuşmaya istekli olmamış; Kürdistan olayları ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahip olmasına karşın misafirlerinin konu ile ilgili bilgilerini ölçmüş, Beyazıt olayları ile ilgili ayrıntıları öğrenmek istemiştir. İngiliz yetkililer, İngiltere'nin Türkiye sınırında çıkan olaylara büyük bir alaka göstermekle birlikte daha çok içeride çıkarılacak isyanlara önem verdiğini özellikle hissettirmişlerdir. Mehmet Ali ile Ter-Minasian da konu ile ilgili yaptıkları plan ve hazırlıklardan bahsetmişler ve özellikle Kürdistana gönderilmesi gereken adamlar konusunda İngiltere'nin kolaylık göstermesini istemişlerdir. İngilizler ise onlardan Türkiye'de meydana gelen olaylar hakkında esaslı bilgi alabilecek kanalları/adamları olup olmadığını, Türk ordusunun tam olarak nerelerde konuşlandığına dair net bilgilerinin bulunup bulunmadığını öğrenmek istemişlerdir. Türklerin, Kürtlerin emelleri için çalışmalarını gelecek açısından olumlu karşıladıklarını da vurgulu bir şekilde sözlerine eklemişlerdir. Ayrıca İngiltere'den başka beklentileri olup olmadığını da sormuşlardır. Bu soruyu gerek Mehmet Ali gerekse Ter-Minasian müzaheret-i maneviye diyerek yanıtlamışsa da İngilizlerden kapsamlı bir yardımla Türkiye'de çıkarılacak isyanları destekleyeceği sözü alınmıştır. İngilizler ayrıca Türkiye içinde, Ankara da dahil olmak üzere, kritik noktalara yerleştirdiği adamları aracılığı ile bilgi akışını sağlamayı da garanti etmiştir (*EGMA*, 12222-98, 1/E-3). Bu son nokta özellikle dikkat çekicidir. Türk siyasetinin ve bürokrasisinin derinlerine kadar sızdığını temsilcileri aracılığı ile itiraf eden İngiltere, bu tarihten sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde çıkarılan pek çok isyanın perde arkasında yerini alırken, Mehmet Ali ve ekibi de II. Dünya Savaşı'na kadar Ortadoğu'dan Türkiye'ye yönelen tehditlerin aktörleri olmayı sürdürecektir.

Sonuç

Mukaddes İhtilal Komitesi/Millî Hürriyet Fırkası'nın Paris Şubesi Türkiye karşıtlığını Mehmet Ali'nin 1930 yılı ortalarında çıkardığı *La République Enchaînée*/Zincirli Cumhuriyet gazetesi ile sürdürmüştür. Ortadoğu'da ise Ethem, Mevlanzade Rifat, Radi Azmi gibi Kemalist Türkiye karşıtları 1927'den sonra çıkarılan pek çok Kürtçü ayaklanmada rol almışlardır. Ancak bu isimlerin Türkiye karşıtlıkları büyük devletlerin planladığı gibi kitlesel olmaktan çok bireysel düzeyde kalmıştır. Bunun üç temel nedeni vardır. İlki, lider kadrodaki ahlaki yoksunluk ve geçimsizliktir. Örneğin Ermeni Taşnak Cemiyeti üyesi olan, Türklerle değil Ermenilerle çalışmanın daha faydalı olacağı düşüncesini benimseyen Gümülcineli İsmail'in adı hep yolsuzlukla anılmıştır (Halıcı 1998: 104). 1927 Ekiminde çete teşkilatı kurmak için gittiği Ortadoğu'dan başarısızlıkla dönme nedenini Refi' Cevad finansman eksikliğine bağlasa da Türkiye'nin Beyrut Başkonsolosluğu'na göre asıl neden, Gümülcineli'nin vaktini kadınları otel odalarına kapatarak geçirmesidir (EGMA, 12222-45/1, B 4-5, 12222-98, 1/D-5). Mehmet Ali'nin eli de Gümülcineli'den temiz değildir. Adeta umut tacirliği yapan Mehmet Ali, Vahideddin'den başlayarak hemen tüm hanedan üyelerinden, muhalif Türklerden ve Türkiye karşıtı yabancı devlet ya da kurumların temsilcilerinden kurduğu komite ya da gazetesi adına aldığı paraları çoğunlukla kişisel harcamalarında kullanmıştır. Miralay Sadık'ın Romanya'dan Paris'e gelebilmesi için ayrılan para da Gümülcineli ile Mehmet Ali arasında yok edilmiştir. Refi' Cevad'a göre Rauf Bey'in de Paris'teki vaziyet-i içtimaiyesi temiz değildir, bu zevattan hayır beklemek iman evinden aş, ölü gözünden yaş ummağa benzer (EGMA, 12222-98, 1/C-6; 1/ B-14).

İkinci neden anti-Kemalist cephe içinde yer alan ya da yer aldığı sanılan pek çok muhalifin Türkiye Cumhuriyeti için muhbirlik yapmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti, muhbirlerinden bilgi ve belge elde etmekle kalmamış, onlar aracılığı ile muhalifleri bölmeyi de başarmıştır. 1930'dan itibaren Paris merkezdeki kimi muhaliflerin suskunluğa düşmesinin nedeni Refi' Cevad'ın muhbir olduğunun öğrenilmesi ve aralarında mektupla yaptıkları yazışma-

ların Türk hükümetine geçmesinden duydukları endişedir.

Üçüncü ve en etkili nedenlerden biri de Türkçü/İslamcı bakış açısı ve vatan sevgisidir. Cumhuriyet rejimine ve Mustafa Kemal'e düşmanlık besleyen kimi çevreler, Ermenilere ya da Kürtlere Anadolu topraklarından pay verilmesi söz konusu olduğunda, besledikleri bu düşmanlığı hatta kini aile içi sorun olarak değerlendirebilmiştir. Buna en güzel örnek Rizeli Ebülâh-rar Hasan Efendi'dir. Firarilerden olan, İskeç'e de bir dağ köyünde imamlık yapan Hasan Efendi, Mehmet Ali grubunun Hoybun ile yaptığı anlaşmayı Yüzellilik Aziz Nuri'den duyduğunda adeta küplere binmiştir. Türkiye'nin 686 numaralı muhbiri olan Yüzellilik Kiraz Hamdi'ye yazdığı mektubunda Kürtler, bizim Rize'yi, Trabzon'u, ta Giresun'a kadar Ermenilere veriyorlar-mış diye başladığı cümlesini hakaret ve küfür cümleleri ile sürdüren, artık muvafık, muhalif kalmadı, ben unuttum diyen Hasan Efendi Kürt/Ermeni birlikteliğine karşı tercihini Mustafa Kemal Paşa'dan yana kullandığını şu cümlelerle ortaya koymuştur:

Vallahi Billahi, şimdi Mustafa Kemal'e muhalifim, bu hareket tahakkuk etsin, onun en büyük dostu ve fedaisi olacağım. Ben Ebülâh-rarım [hürler fedailer babasıyım]. Benim Rize'de sözüm geçer. Bir çete teşkil eder Ağrı Dağı'nı başlarına yıkarım. Müslümanlık başka, Mustafa Kemal Paşa'ya darılmak başkadır. Bu dargınlık meselesini biz aramızda hallederiz. Aile meselesidir. Vatanın bir zerresine canım kurban olsun. (Hubü-l vatan minel îman [vatan sevgisi imandandır]) vatanını sevmeyen kâfirdir paşam efendim. Din yolunda kurban olacak fedai arıyorlarsa ben Ebülâh-rar Hasan emrinize âmadeyim. Mehmet Ali'nin, Gümölcüneli'nin, Refi' Cevad'ın, Liderin [Miralay Sadık] mektuplarını okudular, hayret ettim. Bu kâfirlere lânet okurum. Vay bizi satan hainler, vay dinimizi tahkir ettiren sefiller, vay milletimizi esir yapmak isteyen alçaklar. Bunlara, Hürriyet ve İtilafa lanet ve nefrîn olsun. (EGMA, 12222-98, 1/E-12)

Hasan Efendi'ye göre şimdi İslâm, gayr-i İslam meselesi vardır, onun gibi düşünerek Anadolu'daki Türk Devletine zarar verecek emperyalist oyunlara

kapılmayı reddeden muhaliflerin varlığı da muhalefet cephesinin büyümesini engellemiştir. Ancak bu bireysel ya da örgütsel muhalefetin 1930'lar da son bulduğu ya da etkisizleştiği anlamına da gelmemektedir. Zira, bu tarihten sonra Türkiye'nin doğusunda çıkan isyanlarda, 1935'te Atatürk'e yapılan suikast girişiminde, 1937 ve 1938 Dersim ayaklanmalarında da yine Mukaddes İhtilal tohumu olacaktır.

Açıklamalar

- 1 Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinde rol oynayan Mehmet Ali Bey'in damadı Ali Fuat Cebesoy'un ağabeyi Mehmet Ali Cebesoy'dur. Ali Fuat Cebesoy ile İttihatçıların ünlü İzmir valisi Rahmi Bey halazadedirler. Rahmi Bey bu dönemde Paris'te yaşamaktadır.
- 2 Refi' Cevad Milli Amale Hizmet'e gönderdiği mektuplarında, muhalefetin gerçek yüzünü gördüğü için muhbir olduğunu açıklamıştır. Ona göre muhaliflerin Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefet etmelerinin nedeni sırf çekememezlik ve post kavgası"ymış. Muhalifler Gazi Paşa'yı kendilerine öyle rakip görüyorlarmış ki bütün dünya nazarında Türk'ün yüzünü ak eden Yunan Harbi'ni bile küçültüyor değerini yitirmesine neden oluyorlarmış. Bu duruma isyan eden Refi' Cevad sürgünde iken yaşadıkları ve gördükleri sayesinde gönlünü nereye bağlayacağını daha iyi anlamış. Ben Beyoğlu laternacılarının önünde içinden kan giden Türk'ün inşirahını [ferahlığını] Lozan'da re'yülayn [kendi gözümle] gördüm. Bu kıyas bana rapt-ı kalp edilecek [gönül bağlanılacak] istikametin ibresi oldu Memlekette yapılan her şey, mademki Gazi Paşa'nın ve onun etrafında toplanan erkânın eseridir, iyi de olsa fenadır. Bu mantukla hareket olunursa memleket (modernizm)e doğru sevk edileceğine kavuk ve karık devrine avdet ettirilirse yine fenadır. Çünkü mesele hastanın iyileşmesi değil, hekimin şahsiyetidir. Bu fikre tâbi olmak benim kârım değildir; tâbi olmuş gibi görünmek ise bir mecburiyet-i vataniyedir. Muhbirliği sırasında yapamayacağı teklifler karşısında kaldığı için oldukça zor günler de yaşamıştır. Bunu nasıl atlatacağımı bilmiyorum dese de teselliyi yine kendisi bulmuştur: Fakat ne yapmalı? (Kale içinden fetholunur) darb-ı meseli ile teselli buluyorum". Tanık olduğu girişimlerden engellenebilecek olanları engellemiş, yapamadığında da MAH'a haber vermiştir. Bu çabalarının karşılığı olarak da MAH'dan maddi destek bulmuştur. Aylıklarının bankaya Rafiy Gavvad ismi ile yatırılmasını istemiş, gerçek ismi ile yatırıldığına çekemediği için parasızlık yaşadığından yakınmıştır.

- 3 Mehmet Ali; hükümet, daha doğrusu milliyet düşmanlığı ile hissiyât-ı diniyeleri tahrik edeceklerle dindar, dinsizlerle münkir [dinsiz], vatan hislerine Hıristiyanî kadar lakayd, vicdanının karası yüzüne vurmuş berbat bir heriftir. Mehmet Ali'nin evi bir (Dâr-ün nedve [fesat yuvası])dir. İran, Afgan sefirleri haftada bir iki defa muntazaman içtima ederler. Şunu hemen belirtelim ki Mehmet Ali ile ilgili benzer düşüncelere sahip pek çok Yüzellilik vardır. Bu düşünceler Refi' Cevad'ın muhbir olmasından ileri gelmemektedir.
- 4 Program 47 madde olarak görünmektedir. Ancak, 39. madde yoktur, 38'den 40'a atlanmıştır.
- 5 Refi' Cevad, Rahmi Bey'in İzmir'de Umur-ı Ecnebiye Müdürlüğü yapan Karabiber Bey ile birlikte lüks ve servete gark olduklarını, Paris'te lüks bir apartmanda oturduğunu ve İzmir valiliği sırasında yaptığı paralarla müreffeh bir hayat sürdüğünü ve örgütlenmenin finansmanına katkı sağlayacağını söylüyor.
- 6 4 Temmuz ile 10 Temmuz arasında bir gün olması gerekir.
- 7 Refi' Cevad'ın Rahmi Bey'in eli ayağı mesabesinde olan diyerek tanımladığı ve evinin de mükellef olduğunu vurguladığı Karabiber, Rum kökenli Osmanlı vatandaşı Charles Karabiber'dir. Rahmi Bey'in İzmir Valiliği sırasında kentte Yabancı İşler Müdürlüğü yapmıştır.
- 8 Refi' Cevad diyor ki: "Bermutad Rauf Bey orada idi".
- 9 Bu dönemde Paris'te toplanan İttihatçılar Rauf, Rahmi, Adnan beyler, Topal İsmail, Hakkı Paşa, Enver'in kardeşi Kâmil ve Hamit beylerdir. Rauf Bey'in dışındakilerin Ermenilerle yapılan toplantılara katıldığına dair belge yoktur.
- 10 Francesco Saverio Nitti (1868-1953) İtalyan devlet adamı. I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Başbakanlık yapmıştır. Mussolini karşısında aldığı yenilgi üzerine 9 Haziran 1920'de istifa etmiştir. 1924'e kadar milletvekilliğini sürdürmüştür. 1924 seçimlerine katılmamış, İtalya'yı terk etmiş ve yıllarca Fransa'da sürgünde yaşamıştır.
- 11 Miguel Primo de Rivera. Darbeci general 1923-1930 tarihleri arasında iktidarda kalmıştır.
- 12 Vicente Blasco Ibanez, Yazar-politikacı. 1923 yılında Fransız Rivierası'na sürgüne gönderilmiştir. 1928 yılında ölmüştür.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA). Dosya No (Dn): 12222-98, Belge No (Bn): 1/B-13, Belgenin tarihi (Bt). 3 Ağustos 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/B-14.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-1.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-2.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-3, Bt. 30 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-4, Bt. 30 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-6, Bt: 3 Aralık 1928

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-9, Bt: 21 Ekim 1927

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-10.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C 11.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C 12

Dn: 12222-98, Bn: 1/C 13.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C 14.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D 1.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-2.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-3.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-4.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-5, Bt. 24 Aralık 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-6, Bt. 22 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-7, Bt. 22 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-8, Bt: 12 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, 1/D-10.

Dn: 12222-98, 1/D-11.

Dn: 12222-98, 1/D-12.

Dn: 12222-98, 1/D-13.

Dn: 12222-98, 1/E-1.

Dn: 12222-98, Bn: 1/E-3, Bt: 11 Şubat 1928.

Dn: 12222-98, Bn: 1/E-12.

Dn: 12222-45/1, Bn: B-4, Bt: 1.3. 1928.

Dn: 12222-45/1, Bn: B-5, Bt: 1.3. 1928.

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete. 15 Haziran 1927.

Resmi Gazete. 16 Temmuz 1938.

Düstur (1946). 3. Tertip. C. 8. Ankara: Devlet Matbaası.

Kitap ve Makaleler

- (Bölükbaşı), Rıza Tevfik (2008). *Biraz da Ben Konuşayım*. Yay. Haz. Abdullah Uçman. 2.b. İstanbul: İletişim Yay.
- Göztepe, Tarık Mümtaz (1991). *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde*. 3.b. İstanbul: Sebil Yay.
- Halıcı, Şaduman (2004). *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Halıcı, Şaduman (2013). "Atatürk'e Suikast Girişimi: Hacı Sami ve Çetesi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XIII/27: 105-121.
- Halıcı, Şaduman (2015) "San Remo Görüşmeleri: Vahideddin, 'Bir' İttihatçı ve 'Üç' Yüzellilik". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11 (22): 267-30.
- Halıcı, Şaduman (2016). *Ethem*. İstanbul: E Yay.
- Karay, Refik Halid (2009). *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılab Kitabevi.
- Nizamoğlu, Yüksel (2013). *Vehib Paşa Kahramanlıktan Sürgüne*. İzmir: Yitik Hazine Yay.
- Sarınay, Yusuf (1998). "Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri". <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-40/hoybun-cemiyeti-ve-turkiyeye-karsi-faaliyetleri> (Erişim Tarihi: 12.11.2017).
- Seyfeli, Canan (2012). "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Katolik Ermeniler". *CIU CYPRUS, Folklor/Edebiyat* 18 (69): 176. (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/255683>) (Erişim Tarihi: 12.11.2017)

Tez

- Halıcı, Şaduman (1998). *Yüzellilikler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Ek 1. Mukaddes İhtilal Cemiyeti Programı'nın ilk ve son sayfası

مقدمه و بیان
10-11
ماده 1
آنادولو صحرای مطایفة مملکت قرسیه دست خود را بالا نهاده و
باشع صحرای کی از طرفین جلد مملکت مدبران المانی آلوده طایفه را تمام
حکومت تحریک و برین مملکت تا سیسی این خاندان آلمانی تکریم و طرد و تحق
میل بر این است و برین آاره به جانه سله مملکت و خود در دست ارباب راه تا
سلطنت شیخ ارباب این مملکت قانینم و سوله او با این مرتکبان
نفت ، بجز در وقت اصحاب و نرسیدند ، را بر این آینه ، خاندان ارباب اولاده
رویدون ، ارضیون فالان سله را در حق خان ارباب اولاده و مملکت
ریش آنرا در ملک قویلی تا سن استیلا ، و خان بعضی ارباب قوتی
دست برداری قویلی و در ای نه اداره با بقعه ، قوره و دیگری و مملکت طرایب
ارابه مملکت همیشه ، عا و در مملکت بود و اولاد این مملکت خلق و نه ، مادر
حقیقانه قانینم ، که حدیثی به حدیث ارباب و حدیث طویله ، بی که استیلا
تا که آمدن ، جان با و در مملکت خود خاندان و غیر مملکت ی اول و در
داره قوتی
طایفه
ماده 2
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 3
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 4
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 5
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 6
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 7
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 8
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 9
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 10
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری

98
ماده 99
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 100
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
ماده 101
اولاد و نرسیدند که از این مملکت از طرفین ارباب اولاده تا که
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
و در مملکت ارباب اولاده با بقعه ، قوره و دیگری
قوتی که از این مملکت در وقت اولاده با بقعه ، قوره و دیگری

Ek 2. Kürt-Ermeni Sözleşmesi'nin ilk ve son sayfası

98 Convention 110-10

Le peuple Kurde et la F. R. A. en vue d'établir la bonne entente et la collaboration étroite entre les peuples Kurdes et Arméniens ont conclu le présent accord dont les motifs fondamentaux sont exposés ci bas :

Les Contractants sont d'accord sur les points suivants :

1. Chaque nation formant une majorité dans sa patrie souveraine a le droit imprescriptible d'y fonder son état libre et indépendant. Ce droit ne peut pas être refusé à un peuple qui ^{est} chassé de sa patrie par des moyens forcés.
2. La paix et la collaboration entre les états vivants qui respectent le principe de l'autodétermination susmentionnée, sont les conditions essentielles de la prospérité et du bien être des peuples de ces états.
3. Les minorités ethniques dans chaque état doivent jouir non seulement des droits civils égaux à la ~~majorité~~ nation dominante mais encore une autonomie culturelle nationale leur doit être assurée.
 - a.) Le régime kémaliste, malgré son modernisme apparent n'est en réalité que la dictature d'une bande qui par les méthodes bolchevistes et fascistes étouffe la liberté de tout les peuples en Turquie et entraine le développement de leurs forces créatrices.
 - b.) Le régime kémaliste pour entretenir et favoriser ses partisans et pour assurer sa propre existence a recouru à la terre et par cette voie impose un système fiscal injuste qui ruine et jette le pays en ruine les masses populaires à la

s'engageant dans surcroît cette question dans l'esprit des articles susmentionnés. 110-11

12 - Les deux parties constitueront un Comité Mixte pour pourvoir la réalisation de cet accord. Un arrangement spécial interviendra pour l'élaboration des conditions de son activité.

The Ottoman Supreme Revolutionary Committee and Its Actions in Turkish Intelligence Documents*

Şaduman Halıcı**

Abstract

This study reports on the program and actions of the Ottoman Supreme Revolutionary Committee, which was founded by Damat Ferid Pasha's Minister of Interior Mehmet Ali Bey in Paris. In addition, the reorganization of the committee as 'National Freedom Party' with the support from British and Greek politicians, the enterprises undertaken to rally all opposition groups outside Turkey, and the dialogue with Armenian and Kurdish groups are elaborated. The article is mostly based on the National Security Service (MEH) intelligence documents which are preserved in the archives of General Directorate of Security. The letters to intelligence units by the journalist Ref'i Cevad (Ulunay), who were among "Yüzellilikler" - 150 *persona non grata* – and snatched for Turkish Republic, are also examined for the first time.

Keywords

Ottoman Supreme Revolutionary Committee, Mehmet Ali, Ref'i Cevad, Rauf Orbay, Dashnaksutyun, Hoybun, the contract.

* Date of Arrival: 17 May 2018 – Date of Acceptance: 26 June 2018

You can refer to this article as follows:

Halıcı, Şaduman (2021). "Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 61-91.

** Prof. Dr., Anadolu University, Faculty of Humanities, Department of History – Eskişehir/Turkey
ORCID ID: 0000-0001-7575-7516

shalici@anadolu.edu.tr

Османский Высший революционный комитет и его деятельность в документах турецкой разведки*

Шадуман Халыджи**

Аннотация

В этом исследовании рассказывается о программе и действиях Высшего революционного комитета Османской империи, который был основан в Париже членом кабинета Дамад Ферид-паши министром внутренних дел Мехметом Али Беем. Кроме того, рассматривается реорганизация комитета в «Партию национальной свободы» при поддержке британских и греческих политиков, предпринимаемые меры по объединению всех оппозиционных групп за пределами Турции, а также диалог с армянскими и курдскими группами. Статья в основном основана на разведывательных документах Службы национальной безопасности (МЕН), которые хранятся в архивах Главного управления безопасности. Также впервые исследуются письма в разведывательные подразделения журналиста Реф и Джевада (Улунай), который входил в состав «Юзеллиликлер» - 150 человек нон грата - и был разведчиком в пользу Турецкой Республики.

Ключевые слова

Османский Высший революционный комитет, Мехмет Али, Реф и Джевад, Рауф Орбай, Дашнакцутюн, Хойбун, договор.

* Поступило в редакцию: 17 мая 2018 г. – Принято в номер: 26 июня 2018 г.

Ссылка на статью:

Halıcı, Şaduman (2021). “Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları”. *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 61-91.

** Проф., д-р, Анатолийский университет, факультет гуманитарных наук, историческое отделение

– Эскишехир / Турция

ORCID ID: 0000-0001-7575-7516

shalici@anadolu.edu.tr